

ШЫН

№ 121
(18396)

2013 чылдың
ОКТАБРЬ 17,
четверг
Садар өртээ
хостуг

shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

http://shyn.ru

Республиканың ажил-херектери

ЭН ЭКИ БУДУРУЛГЕЛЕРНИ ТОДАРАТКАН

Орук ажил-агыйының ажилдакчыларының хүнүнүң бүдүүзүндө республиканың Орук-транспорт яамызы «Орук адырының эң эки күрүнө бүдүрүлгези» деп көрүлдө-конкурстун түннелин үндүргөн.

Бодунун мурнунга салдыган сорулгаларны эң ажыктыг таш шынарлыг шийтирлеп турар, ажилдакчыларының олодарына чогумчалыг байдалдарны тургускан, ажилып турар үедө айыыл чок чоруктуң дүрүмнерин сагып ар «Ак-Довурактың орук-септелге-тудуг участогу» эң эки бүдүрүлгө деп санаткан. Ол бүдүрүлгө 1972 да тургустунган, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга уунарның девискээринде 268 километр автомобиль септел база ажаап-тежээп турар.

Ол участоктуң ажил-чорудулгазы сөөлгү үш чылдың узунда турум болгаш орулгалыг чоруу-биле ылгалган. Өн чылын ол 19,8 млн. рубльди шынгаздып алган, арыг газы 749 муң рубль болган. Өрө чогуңдан бүдүрүлгө деңнелдерниң бюджеттеринче болгаш бюджеттен аар фондуларже үндүрүг төлөвирин кирип турар.

Омиссияның шийтири-биле көрүлдө-конкурстун ийги черин ааның орук-септелге-тудуг участогунга» тывыскан, ол Аба-Абаза аразында 150 километр орукту ажаап-тежээп турар. ың эң ырак болгаш чедери берге Мөңгүн-Тайга кожуунун

девискээринде ажилдап турар «Дорожник» бүдүрүлгези үшкү черге төлөптүг болган.

Конкурстун түннелин Орук ажилдакчыларының хүнүңгө болгаш автомобилист хүнүңгө тураскааткан байырлыг хуралга чарлаар, ол Кызылдың транспорт техникумунга болур.

Одалга сезону – онза кичээнгейде

Одалга сезонунуң канчаар эгелээниниң болгаш одал-энергетика комплекзиниң 2013-2014 чылдарның күсү-кышкы үезинде ажилдаарының дугайында видеоконференция хевирлиг эрткен Аппарат хуралына сайгап чугаалашкан.

Эзактың бадылааны план-графигин езугаар 312, оларның нде дыка улуг үш котельнаяларга септелге-белеткел ажилда-юруткан дээрзин үлетпүр болгаш энергетика сайыды Роман н-оол илеткээн. Ак-Довурак хоорайның котельнаясында ийи агрегаттарны септээн, Шагаан-Арыгга-бирээни, Чаа-Хөл а-ийини. Одалга сезону шупту 17 кожууннарда болгаш ийи ай округтарында эгелээн.

Иммунал ажил-агыйының объектилерин кышкы үедө ажилда-нга белеткел талазы-биле планныг хемчеглерни акшаланды-нга 215,2 миллион рубльди үндүргөн. Чылыдылга-энергетика текизиниң бүдүрүлгелериниң кышка белеткелинге республи-джединден 33,1 млн. рубльди чарыгдан, ол дээрже эрткен ың деңнелинден 2,5 катап хөй.

Котельная тудуу дооступ турар Хову-Аксы суурда хере-глерге чылыгны курлавыр схемазын езугаар сентябрь 24-тен берген. Ол суурда суг изидер чаа котельнаяда кол-кол тудуг дары доозулган, кол болгаш дузалал дерилгелер тургустун-дөрт котлоагрегат ажилдаарына шупту белен.

Тыргалар баштыңнарының болгаш яамылар удуртукчула-н кол кичээнгейи одаар чүүлдүн курлавырын эвээжетпези

болгаш чедери берге черлерже хөмүр-дашты чедирери дээрзин Роман Кажин-оол демдеглээн. Чедери берге черлерде бюджет албан черлеринге октябрь 14-ке чедир 15113 тонна хөмүр-дашты, азы ниити хереглелдин 82,3 хуузу чедирген. Ону сөөртүп доо-зарының планнаттыган хуусаазы-октябрь төнчүзү. Кызыл, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш Бай-Тайга кожууннарда чедери берге черлерже хөмүр-дашты бүрүн чедирген. Сүт-Хөл болгаш Каа-Хем кожууннарның ырак сумуларыне бо хүннерде долузу-биле чедирер. Планын чүглө 55 хуу күүсеткен Эрзин кожуун аажок хожудап турар, ооң чылдагааны – керээ чарган улузунуң идегел чок болганы.

Республиканың бюджет албан черлеринче ниитизи-биле 4592 тонна хөмүр-дашты чедирген, ол дээрже планның 34 хуузу болур, ооң иштинде өөредилге албан черлеринче 15271 тоннаны, кадык камгалалынче-2763 тоннаны чедирген. Күш-ажыл болгаш социал политика яамызының албан черлеринге 1063 тонна хөмүр-дашты сөөртүп чедирген.

Республиканың районнарының чурттакчыларына хөмүр-дашты алды складтан боттандырып турар.

Дизельдиг электри станцияларына хөмүр-даштың планныг сөөртүлгезин чыл дургузунда боттандыраар. Октябрь 14-түн бай-далын езугаар он ийи электростанцияның чедизинде хөмүр-даш курлавыры январь айга чедер, а арктаннарына график езугаар чедирер.

ТР-ниң албан-езузуң сайтызындан.

«ШЫН» СОЛУННУҢ

ХҮНДУЛУГ НОМЧУКЧУЛАРЫ!

«Шын» солунну чагыдып алыңар!
2014 чылдың чагыдылгазының өртектери:

Индекс: 3 айда 6 айда 1 чылда

11530-хуу кижилерге	240,27	480,54	961,08
31730-организацияларга	270,27	540,54	1081,08

Ада-чурттун Улуг дайынының
хоочуннары, киржикчилери,
инвалидтери шынзылганы көргүзерге:

Индекс: 3 айда 6 айда 1 чылда

11530-хуу кижилерге	216,22	432,43	864,86
---------------------	--------	--------	--------

Тываның баштыңы көскү черни ээлеп турар

Мониторингиниң национал албаны сен-тябрьда субъектилер баштыңнарының ин-формастыг ажык чоруу-нун рейтингин парлап үндүргөн.

Губернаторларның медиа-рейтингиниң эң көскү черле-рин Сибирьде дөрт регионнуң удуртукчулары ээлеп турар. Иркутск областың баштыңы Сергей Ерошенко – 11-ги, Бу-рятияның удуртукчузу Вячеслав Наговицын – 15-ки, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол – 21-ги, Алтай крайның губерна-тору Александр Карлин – 29-ку черни ээлеп турар дээрзин 19 rus.info дыңнаткан.

Информастыг ажык чоруу-нун талазы-биле эң бедик үш черге Вологда областың гу-бернатору Олег Кувшинников (регионга аныктар чазаан тургусканы-биле сурагжаан), Ханты-Манси автономнуг округ-тун баштыңы Наталья Комарова (Няган ГРЭС-ти байырлыг бай-далга ажилдадып эгелээни-биле журналистер аразына ады алгаан) болгаш Иваново облас-тың губернатору Михаил Мень (Президент-биле ужуражылга үезинде сонугалды болдур-ган, чугаа регионда социал-эко-номиктиг байдалдың дугайында болган) олар хамаарышкан.

Август айда туруштар-биле сентябрьның түннелдерин дең-нештирерге мындыг: Вологда-ның О.А. Кувшинников августа 14-кү черни ээлеп турган болза, сентябрьда – 1-ги, Ханты-Ман-синиң Н.В. Комарова – 12-ги черге турганындан 2-ги черде келген, Карелияның – А.П. Худилайнен 7-ден 5-че. Көргү-зүүнүн талазы-биле мынчаар экижээни-биле чергелештир ону кудулатканнар база бар. Чижээ, Амур областың О.Н. Кожемяко августа 4-кү черге тургаш, сентябрьда 29-ку ту-рушта апарган, Краснодарның А.Н. Ткачев 2-ги черден 30 дугаарына келген...

А Тываның Баштыңы Шол-бан Кара-оол августа 47-ги черге тургаш болза, сентябрьда 21-ге черни ээлээн.

Сибирьниң губернаторлары-ның аразына үндүргөн түннелге Тываның Баштыңы үшкү черни ээлеп, Иркутскиниң удуртукчузу Сергей Ерошенкога, Бурятияның Вячеслав Наговицынга алыскан. Бо удаа сураглыг Аман Тулеев безин 6-гы турушту ээлээн.

Бистиң корр.

Хүннүң медээлери

Идепкейлиг эгелээннер хөй

«Чаңгыс суур-чаңгыс бүдүрүлгө» деп губернатор төлөвилелиниң күүселдезиниң баштайгы түңнелдерин Тываның Чаааа үндүргөн.

Ол төлөвилелдин күүселдезиниң чоруп турарының дугайында республиканың күүсекчи эрге-чагырганың болгаш тус чер чер бот-башкарылга органның удуртукчулары-биле видеоконференция хевирлиг эрттирген аппарат чөвүлел хуралга сайгарган. Экономика сайыды Елена Каратаеваның илеткээнин езугаар алырга, «өзүлденн базымнарының» каттышкан даңзында ажилдап турар бүдүрүлгелерни сайзырадырыңче-даа, чаа бүдүрүлгелерни тургузарыңче-даа угланган 175 көдээ төлөвилелдер кирген.

Октябрь 14-түн байдалы-биле 94 көдээ черде 124 төлөвилел күүсеттинген, 30 көдээ черде 51 төлөвилел күүсеттинериниң кырында келген. Бо талазы-биле эки чижек кылдыр илеткелчи суксун бүдүрер «Бай-Хаак Аква» КХН-ни адаан, ооң белеткээн суксунун өске регионнарда безин садып ап турар. «Оргадай» көдээ ажил-агый бүдүрүлгезиниң болгаш «Болат-оол» хуу бүдүрүлгениң продукциязы Улуг-Хем кожунунун магазиннеринде көстүп келген. Каа-Хем кожунда «Сизимский» бүдүрүлгө кооперативи кат-чимис аймаан болбаазырадырын көвүдеткен. Улуг-Хем, Каа-Хем, Би-Хем болгаш өске-даа кожуннарда хлеб болгаш хлеб-булка кылыгларын бүдүрүп эгелээн. Черге чадар брусчатка деп даштарны Чөөн-Хемчик шигээдип алган, Улуг-Хем школачыларның форма хевин даарап эгелээн. Губернатор төлөвилелиниң күүселдезиниң үезинде Кызыл кожунда Сукпак суурда спорт-дыштанылга төвү ажыттыган, Шагаан-Арыгга фитнес төп

ажылдай берген. Чөөн-Хемчик болгаш Чаа-Хөл кожуннар сүттен аыш-чем бүдүрер биче цехтерни ноябрьда дужаар.

Төлөвилелдерниң хөй кезии — 96-зы көдээ ажил-агыйда күүсеттинип турар, үлөтүрдө — 38-зи, культурада болгаш туризмде — 29-зу.

Губернатор төлөвилелиниң күүселдезиниң ачызында эт болгаш эттүк продуктуларының бүдүрүлгези 80 тоннага, сүт — 2 муң тоннага, хымыс — 2400 литрге, хлеб болгаш хлеб-булка кылыглары — 200 тонна ажыг, тыва чемнер — 35 тоннага, балык болбаазырадылгасы — 20 тоннага, кат-чимис аймаа — 40 тоннага, национал идик-хеп болгаш алгы-кештен кылыглар бүдүрери — 3 муң санга, тудуг материалдарын бүдүрери — 180 муң кубометрге көвүдээр.

Төлөвилелге дүүштүр бо чылдың төнчүзүңгө чедир бүдүрер продукцияның ниити хемчээли 310 миллион рубль болур деп, Экономика яамызы санап турар.

Оон аңгыда губернатор төлөвилелиниң күүселдези күш-ажыл рыногунда дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарыңа база деткимче болуп турар. Бо чылдың эрткен сес айларында көдээ черге ол төлөвилелди күүседип турда, 320 ажилдаар олуттар тургустунган. Дыка хөй кижилерни Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем кожуннар ажилга кириген. Чыл төнчүзүңгө чедир республикага ам-даа 148 ажилдаар олуттар тургустунар деп санап турар.

«Чаңгыс суур-чаңгыс бүдүрүлгө» деп губернатор төлөвилелиниң күүселдезиниң түңнелин бо чылдың декабрының бирги чартыында болур республика делгелгезинге үндүрер. Аңаа төлөвилелдин киржикчилериниң бүдүргөн барааннарының болгаш ачы-дузазының хевирлерин делгээр.

ТЫВАНЫҢ БАШТЫҢЫ: «Алексей Пиманов бистиң командавыска артып каар»

Федерация Чөвүлелинге Тываны төлээлеп турган сурлаглыг журналист Алексей Пиманов бодунуң бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксадырының дугайында билдиришкни кириген. ИТАР-ТАСС агентлиелиниң дыңнатканын езугаар алырга, ооң билдиришкенин хандыраының дугайында айтырыгны октябрь 16-да чугаалажыр. Ооң төлээ болур хуусааы херек кырында 2014 чылдың октябрьда доостур турган. «Алексей Викторович ындыг шиитпирни харыс салгалыг ажилче шилчээни-биле хүлээп алган — деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол тайылбырлаан. — Ынчалза-даа ол бистиң ажил-чын командавыска артып каар, дыка хөй чугула айтырыгларны кады шиитпирлээр бис».

Алексей Пиманов «Известия-га» «Билдиришкенин өске ажилче шилчээни-биле хол-баштыр бижээн мен — деп дыңнаткан.

— Ам телевидение болгаш кино ажылыңче бүрүнү-биле кирер мен. Чогум кандыг албандужаалче шилчип турарымны амдызында дыңнатпас мен — деп, Пиманов чугаалаан.

Алексей Пиманов 2010 чылда Тыва Республиканың Дээди Хуралының депутадынга партийжи даңзыга «Чаңгыс демниг Россиядан» кирип турган дээрзин сагындыраал. Бир чыл эрткенде, Тываның хоойлужудулга хуралындан Федерация Чөвүлелинче шилчиттирген, камгала болгаш айыыл чок чорук талазы-биле комитеттин кижигүнү турган.

Федерация Чөвүлелинге ажилдап тургаш, ол Тывага хөй удаа ажилчын сургакчылаашкын-биле кээп, регионун айтырыгларын, ылаңгыя эрге-хоойлу камгалаар адырга, хөйү-биле шиитпирлеп келген, а ол ышкаш чаагай сеткил ажил-чорудулгазын база кылып турган.

ТР-ниң албан-езуунуң сайтызындан.

КИРЖИКЧИЛЕРИ— АВАШКЫЛА

Чыргакыга 1979 чылда көдээ ажил-агый специалистериниң аныяк өг-бүлезинге оол төрүттүнген. Олар, Обус Очурович Оонажак, Лидия Намчыл-Доржуевич, хеймер оглун Сергек деп адап алганнар. Сергек Чыргакы ортумак школазын дооскаш, Чадаананың № 6 профессионал техниктиг училищезинге өөренип киргеш, газ болгаш электри-биле дуңзаалакчы, чолаачы мергежилдерни чедип алган. Аныяк оолдун эртемнеринге чүткүлү ооң соонда ону Кызылдың кооперация

«Урал» автомашинаның баазыыңа кылдыңган ыяш сөөртүр, дүжүрер, чүдүрер тускай күчүлүг чаа машинаны үр хуусаалыг чээли-биле садып алыр күзелдиглер. Ынчангаш чылдың-на республиканың ыяш ажил-агый комитетинден авашкылар ыяш кезип белеткээр черин аукцион-биле арендап, үш чылдың дургузунда чөлшээрди ап турарлар.

Хөндөргейде 150 чылгылыг «Кара-Хымыс» биче фермалыг арат Ольга Николаевна Ондар бо чайның дургузунда саар 25

бажыңа Тываның Чаааа Көдээ ажил-агый яамызын болгаш Чөөн-Хемчик кожунун көдээ ажил-агый эргелелин санап түңнээниниң соонда, чериг-херекселдерни каш чыдар бурунгаар салгаш, ажалла киирген. Улан Чамзырович, Айлана Чадамбаеваның «Хүндү» көдээ ажил-агыйын бүдүрүлгө кооперативи өреме, кефир, эжегей болг өске-даа сүт продукциязын бүрүп үндүрүп турар.

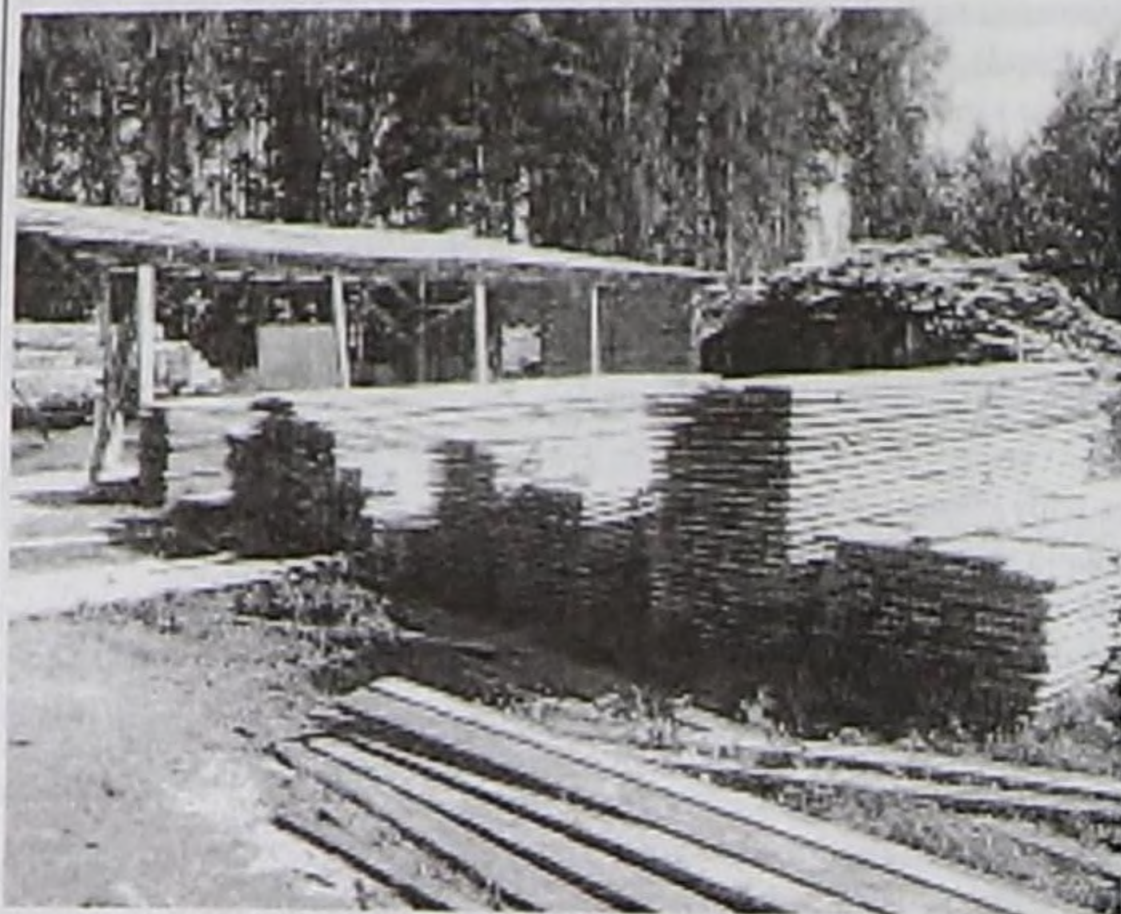
Иймеде хуу сайгарлычы Саглай Хаваевна Тюлюк кызыл-тас, чинге-тарааны өсүрүп эгелээн болгаш ажил-агый туруштарны тургузуп, сога бала, дээрбени ажыглап, талдалганы, чинге-тарааны белкеп турар. Ол кожун денчелге база Сүбедей спорткомплекске эрткен ийи делгелгелер киришкеш, арыг экологтуг черни садып-сайгарарындан аңда, бодунуң хуузуңда дузал ажил-агыйыңа болбаазырады кылган саржаг, быштак, өрөмзин хереглекчилерге сатканынары, хоолулуу дээш үнелген.

Теве-Хаяда Ахмед Таа оолович Ооржак база бодун арат-тараачын ажил-агыйын өстүрүп, ажаап алган картошканын, свекла, ногааларын баштайгы дүжүдүн Чадаан хоорайның чурттакчыларын сайгарды.

«Малгаштан — байыыр, даштан — тодар» деп бистиниң леривис анаа эвес чугааны үрүп келгеннер. Чадаана хоорай шеверлерниң дой-малгаштан кылыгларыңа чоргаарланып болу. Күдөр Сергеевич Килик бодун цегинге бүдүргөн брусчаткалар делгеп көргүскенин эки-дир д көрдүм. Бажың девискээрин хуу садыгларының чанында кылкылаштаар черлерни Күдөр бүдүрүлгезинге салып, каааар болза, кайы-бир ырак девискээрлерден плитка, тудуг материалдары сөөртүрүвүс эвээк чадавас. Ол ышкаш хуу сайгарлыкчы Кудажы Өпей-оолович Кууларның пластик соңгалары леткеп, ону эптеп берип турган ажил-чорудулгасы бурунга сайзыраар дээрзинге идегедип.

Чадаананың Үстү-Хүрээзиниң девискээринде «Орбалаак» турисчи баазыыңа сайгарлыкчы Людмила Владимировна Балчыырак боттандыратур. Чөөн-Хемчик кожунун чагырга даргазының экономика талазы-биле оралакчызы Анастольевна Ондарның дыңнатканын езугаар алырга, бо чылдың декабрьда Кызылга «Чаңгыс суур — чаңгыс бүдүрүлгө» деп төлөвилелди кол түңнө делгелгеге сайгарлыкчылар кылган ажилдарын камгалаары биле киржирлер. Чөөн-Хемчик кожундан 13 төлөвилелди кириген, олар амгы үеде деткичтер ап, ажил-чорудулгазын хөгжүтүп эгелээннер.

Вячеслав МОНГУШ «Чаа орук» солунуң редактору.

техникумунга эккелген. Сергек Обусович техникумга бухгалтер-садыгчы мергежилди чедип алган. Чадаана хоорайның хереглекчилер ниитилелиниң Чыргакы сумузуңда садыында бир чыл ажыг ажилдап турар. Сергектиң күш-ажылга чүткүлү, бурунгаар көрүжү кандыг-даа бергелерни ажып эртеринге идиглиг болган. Хлеб быжырып, хуузуңда хөй, өшкүзүн өстүрүп, тараа тарып, сиген кезип тургаш, ол рынок харылзааларының кадыг-берге тозан чылдарын улуг-ла бергедээшкни чок ажып эрткен. Дузааргак оол пенсионерлерге ажаап алган тараазын чедиштирип, хуузуңда мал өстүрүп чоруур кижилерге, малчыннарга тараазын чээлиге үлөп берип турган. Чыргакы сумузуңга Шагаа, Чаа чыл, Наа-дым хемчеглери болурга, ол доктаамал материалдыг дузаны чедирип келген. Амгы үеде Сергек Обусович, өөнүң ишти Алдын-кыс Юрьевна-биле ийи ажы-төлдү өстүрүп кижизидип чоруурлар.

Сергек Обусович авазы Лидия Намчыл-Доржуеваның удуртулгасы-биле тудуг материалдары белеткээр пилораманы кылып белеткеп алгаш, ажилга ыяш дилер ажилчын болгаш чолаачы, тракторист, ниитизи-биле он кижини хаара тудуп алган. Бүдүргөн продукциязындан кирген акша-хереңгилерни ажилчыннарның шалыңынче, үндүрүлгелерге, артык кезектерге үндүрүп, чарыгдал турар. Ол ышкаш олар 500 муң рубльге «КамАЗ» маркалыг эрги автомашинаны садып алганнар. Оларда бир «ЗИЛ» машина, «МТЗ-80» трактор бар.

бени саарыңа чаңчыктырып, хымысты бүдүрүп болурун херек кырында бадыйткаан.

Шемиде арат-тараачын ажил-агыйының баазыыңа Людмила Дамдыновна Күнзегештиң тоолайлар өстүрер төлөвилелин эрткен чазын Сүбедей спортчу өргээге көрдүм. Сонуургадым. Бир эвес бо ажилды бурунгаар сайзырады бээр болза, «Деспи долу эъттиг мен, тот-тот» деп тоолдаанында дег, эм шынарлыг эът-биле хереглекчилерни хандырып болур.

Эъттен кылган аыш-чем садып-сайгарар Диана Николаевна Монгуштуң «тодуг» манчыларын, буузаларын эрткен чазын Чадаананың Мерген-Херел аттыг Культура бажыңының фойезинге шилилге делгелгезинге көрдүм. Бо удаада база хөйүнү белеткеп кылгаш, садып алыкчыларга таарымчалыг өртөк-биле үндүр садып турарын эскергеш, чоргааралым-даа хайныгып туржук. «Кыры шимчээрге, хырын тодар» деп үлегер домакты Дианага хамаарыштырып, ооң чүткүлдүг ажилы алызында улам сайзыраарыңа идегеп турдум.

Чөөн-Хемчик кожунун көдээ ажил-агый эргелелиниң, ТР-ниң Көдээ ажил-агый яамызының ажилдакчылары-биле Сарыг-Алаакта Улан Чамзырович Саттың аалыңга чедип, аңаа туттунар «Коллак» фирманың биче хемчээлдиг комплекзиниң (сүт болбаазырадыр цех, минипекарня дээш, оон-даа өске миницехтерни кылыр) таваан кудуп турарын көрүп чордувус. Чадаанада уруларның сүт кухнязы турган

ТЫВАНЫҢ 70 МУҢ АЖЫГ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ ҮНДҮРҮГ ДЫҢНАДЫШКЫНЫН АЛГАННАР

Хуу кижилериниң чер, транспорт үндүрүүн, өнчү-хөреңги үндүрүүн 2013 чылдың ноябрь чедир төлээр.

Бир эвес өнчү-хөреңги үндүрүү санаары-биле азы үндүрүүгү дыйнадышкынын албааны-биле хол-надышкынын айтырыглар тургустунуп эзе, хуу кижилер инспекцияга келер болур.

Болуун үндүрүүг төлөвирлерин контрольдаарының эң эптиг азы болза, «Тус-тус ки-

жилерге үндүрүүг төлөкчизиниң хуу кабинетиде» деп электроннуг сервис болур. «Хуу кижилерге үндүрүүг төлөкчизиниң хуу кабинетиде» деп сервисе кирерде, үндүрүүг төлөкчизи Россияның Федералдыг үндүрүүг инспекциязының кайы-даа инспекциязынче, учетта кайызында-даа турары хамаанчокка, баар болгаш логин болгаш пароль алыр кылдыр билдиришкенин кириер (сервиске коштунарының дугайын-

Айтырыг-харыы

Айтырыг: Хуу кижилерге үнчү-хөреңги үндүрүү: кандыг үрүглер аңаа хамааржырыл? Төлээр кижилер кымнарыл?

Харыы: Өнчү-хөреңги үндүрүүнүң төлөкчилери бол-хуу чуртталга бажыңнарлыг, өтүрлөрлүг, дачаларлыг, өтүрлөрлүг болгаш өске-даа өтүрлөрлүг, оран-саваларлыг кижилер болур.

Бир үндүрүүнүң төлөкчилери а, чер участоктары өнчүлүг турар хуу кижилер.

Транспорт үндүрүүнүн төлөкчилери болза, транспорт өтүрлөрлөрүн боттарының ага бүрүткеткен кижилер болур.

Айтырыг: Назы четпээн уруг-уң өнчү-хөреңгизи дээш үрүгнү кым төлээрил?

Харыы: РФ-тиң Үндүрүүг кодекси-ниң 27 чүүлүнүн 2 пунктузун ар үндүрүүг төлөкчизиниң кижиниң хоойлу езугаар эгелээш РФ-тиң хамааты хоой-

дулгазынга дүүштүр оон эгелээш деп санаткан тус-тус кижилерге хамаарыштырар. Ынчангаш, өттен он сес хар чедир назы-азы четпээн уруглар боттары-оойлу езугаар төлээлериниң эгелээш, ону азырап алган-

а азы хайгааралга алганнар-ижимел чөпшээрелгезин ар, оларның боттарының уускайлаң садып-сайгарар беринден аңгыда (РФ-тиң 26 чүүлүнүн 1 болгаш 2 чүүлү), садып-сайгарар.

Ынчангаш үндүрүүг онаар ужу-ручү-хөреңгиниң ээлери бо-ар назы четпээн уругларның элери (уруг кылдыр азыраан-ар, хайгааралга алганнар, кычлар) назы четпээн уруг-уң хоойлу езугаар төлээлери-биле ол өнчү-хөреңгиниң барының талазы-биле бүрүн-үрүн, оон иштинде үндүрүү-лериң талазы-биле хү-лери күүседир.

Айтырыг: Үндүрүүг дың-ышкынында шын эвес ү эскердим-квартираның бурунгаар-ла хөлезиден-ген болгай, а үндүрүүгү каан. Чүнү кылыр ужу-ручү?

Харыы: Үндүрүүг дың-ышкынында үндүрүүг онаар-тиниң байдалына, оон-та хамаарыштыр азы дың-да өске-даа чөптүг эвес-ер киргенде, билдириш-долдурга, медээлерни адыры-биле инспекцияга ар (боттарыңар аппарып азы почта-биле чорудар)

да билдиришкенин www.r17.ru деп сайтыже кирип болур).

Үндүрүүгү чүгле банкылар-га барып эвес, бажыңдан үнмейн, электроннуг сервис-терниң банк-партнерларының дуза-зы-биле төлөп болур. Ол ышкаш төлөвирлерге www.r17.ru деп сайтының «Үндүрүүнү төлө» деп интернет-сервисин ажылгап болур.

рүүн, чер үндүрүүн болгаш өнчү-хөреңги үндүрүүн чаңгыс квитанцияга төлөп болур бе?

Харыы: 2011 чылда эгелээш үндүрүүг дыңнадышкынынын болгаш квитанцияларны, бир эвес үндүрүүг төлөкчизинде транспорт, чер болгаш шимче-вес өнчү-хөреңги объектилери шупту бар болза, үш үндү-рүүгге хамаарыштыр долдурар. Үндүрүүг бүрүзүнүн медээзин дыңнадыгың аңгы үзүп алыр кезинде тус-тус долдурар каан болур. Чаңгыс квитанцияга шуп-ту үндүрүүгү төлөп болбас.

Айтырыг: 2012 чылдың май 10-да автомобиль садып алган мен, ол-ла чылдың ноябрь 3-те ону садыпкан мен. Транспорт үндүрүүн кайы үеге хамаарыш-тыр санап каарыл?

Харыы: Транспорт херек-селдерин бүрүткээнде болгаш учеттан ужулганда чаңгыс үндүрүүг үезинге (календарь чылынга) үндүрүүг түнүн санаарының чур-мун Үндүрүүг кодексииниң 362 чүүлүнүн 3 пунктузунда тода-раткан. Транспорт херекселин бүрүткээн болгаш (азы) ону үндүрүүг үезиниң дургузунда бүрүткелден (учеттан) ужулган таварылгада үндүрүүг түнүн са-наарын долу айларга үндүрүүг үезиниң календарь айларының санынга хамаарыштыр тодараткан коэффициентини барымдаалап санаар. Бо таварылгада транс-порт херекселин бүрүткээн айны, а ол ышкаш бүрүткелден ужулган айны долу ай кылдыр санаар. Бо бүгүнү барымдаалаарга, Силер-ниң чугаалап турар үеңерде үндүрүүгү 7/12 коэффициент кылдыр санаар, 7 дээрге авто-мобильдин бүрүткелге турган айларының саны (май-но-ябрь), 12-чылдың айларының саны.

Айтырыг: Бир эвес транспорт херекселин салгал дамчыштыр берген болза, транспорт үндүрүүн канчаар төлээрил?

Харыы: Бо таварылгада транспорт херекселин алган салгакчылар ол транспорттун үндүрүүн ОШАЧКИ-ге бүрүткээн хүнден төлээр.

Үндүрүүг төлээриниң талазы-биле хүлээлге чүгле үндүрүүг төлөкчизиниң өлгөни-биле сок-саар дээрзин демдеглээр херек. Өлгөн кижиниң өнчү-хөреңги үндүрүүнде өрезин салгап алган өнчү-хөреңгиниң өртээнге дүү-штүр төлээр. Ынчангаш, салгал дамчыштыр өнчү берген кижиниң өрезин салгал дамчып алган кижилер төлээр.

Айтырыг: Транспорт үндү-

Хүннүң медээзи

Тараа ажаалдазы дооступ турар

Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем ямызының дыңнат-канын езугаар алырга, октябрь 14-түн байдалы-биле Тывада 12 муң гектар шөлдүн тараазын ажаа-ган, ол дээрге бо чылын кезер ужурулг черниң 56 хуузу болур.

Кызыл-тастың, суланың, ак тарааның болгаш өске-даа культураларның дүжүдү 11079 тонна четкен, ооң хөй кезини кызыл-тас болган. Эрткен не-деляда тарааның дүжүткүр чо-руу бир гектарда ортумаа-биле 8,3 центнер турганындан 9,3 ц. четкен болгаш эрткен чылдың деңгелинден ашкан. Ынчан-гаш, кызыл-тасты бир гадан 10,5 центнерни алган. Каа-Хем кожууннун ажил-агыйлары бо хүннерде бир гадан 12,6 цент-нерни, Бай-Тайга—10,2 цент-нерни, Таңды—9,9 центнерни ажаап ал турар.

Агаар-бойдустун өскерлип турары-биле холбаштыр 2013 чылда республиканың кожуун-нарынга дүжүт ажаалдазы

дески эвес болган. Чеди-Хөл болгаш Улуг-Хем кожууннар планын 70 хуу күүседип, ону доозарының кырында келген. Бай-Тайга, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик болгаш Чаа-Хөл район-нар дүжүдүнүн чартыын ажаа-ган. Ындыг-даа болза, дүжүт дээш демисел көрдүнгөн хуу-саазында—октябрь төнчүзүнде доостур деп, көдээ ажил-агый болгаш аш-чем сайыдының бирги оралакчызы Сергей Он-дар бүзүредип турар.

«Ажаалданың темпизи эрт-кен чылдынга деңгээрге, бо чылын бедик болган. 2012 чыл-даазынга деңгээрге, тарааны дыка улуг хемчээлдиг шөлдөн кезип алган бис. Сөөлгү неделя-да дүжүт алган шөлдөрдүн хем-чээли 18 хуу хөй болган. Күскү хову ажилдарынче орайтап кир-ген Сүт-Хөлдүн тараажылары шалыпкын ажилдап турар, олар эрткен неделяда чүгле 5 хуу черден тараа алган болза, амгы үеде 48 хуу чеде берген. Олар-га бо чылын садып алганы ийи комбайн дузалыг болуп турар» — деп, С. Ондар чугаалаан.

Хамааты камгалалы — белең бис!

Россияның Хамааты камгалал хүнүнде, Бүгү-россияның хамааты камга-лал талазы-биле өөредилге бүгү чуртка болуп эрткен.

Ол хемчеглерге күүсекчи эрге-чагырга органнары болгаш тус чер бот-башкарылга органнары киришкен, күүсекчи эрге-чагырга-ның республика органнарының, тус чер бот-башкарылга органнары-ның база камгалал албаннарының белениниң хыналдазын эрттирген.

6.00 шакта бүгү удуртукчулар чыылданың болгаш өөредилгениң эгелээш дугайында дыңнады-ларны алганнар. Башкарылганың көжер пунктузун, эргелеп-баш-карылга пунктузун тургузар, опе-ративтиг бөлүктөрдүн ажилдаар черлерин, чыылда көжүрүлгө пунктузун, эт-херексел үлээр пун-ктузун, аш-чеминиң көжер пунктузун болгаш санитар-арыглаашкын пунктузун белеткээр сорулганы оон киржикчилериниң мурнунга салган.

Чурттакчы чонга белеткелге дүүштүр дыңнадышкын система-зының ажилдаар аргазын хынаан. «Бирги», «Россия-1», «НТВ», «До-машний» телеканалдарын болгаш «Авторадио» радиоканалын дозуп алган. Дамчыттыг медээлерниң шынары эки болган.

Ямыларның болгаш ведом-стволарның оперативтиг бөлүктери боттарының ажилдаар олуттарын белеткеп алганнар, хамааты камга-лалының талазы-биле хемчеглерни күүсеткениниң дугайында бижик-терни болгаш дыңнадыгларны удуртукчулар киригеннер.

Көжүрүлдө чыылда пунктузун Кызыл хоорайның №8 школазынга тургускан, хуу камгалалдың херек-селдерин үлээр пункт Кызыл хо-орайның №12 школазынга ажилдап турган. «Чунар-бажың-хеп чуур черлер» муниципалдыг бүдүрүлгени «хораннаган» идик-хеп аймаан арыглаар чер кылдыр тургускан.

Хөй-ниитиниң чөмөнчилгезиниң «Школьник» пунктузунун ажил-дакчылары изиг чөмнүн көжүп чоруур пунктузун №8 школаның баазызынга тургускан. Росхереглел хайгааралдың Тыва Республика талазы-биле эргелели хайгаарал четкилериниң болгаш лаборатория контролюнун албанын эргежок чугула дериг-херекселдери-биле катай тургускан. Белеткелдин киржикчилери боттарының хүлээл-гелерин тергип эки билер болган дээрзин ол хыналда көргүскөн.

14.00 шакта республиканың күү-секчи эрге-чагырга органнарының тускай техниказының көрүлдөзи болган, аңаа 24 санныг техниканы делгээн.

Чамдык кожууннарның ча-гыргалары чыылда болгаш хү-лээп алышкын пунктуларын тус-тус черлерге тургузар ол хы-налданың сорулгазынга кирген турган. Аңаа дүүштүр Каа-Хем, Сүт-Хөл, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Чаа-Хөл, Бии-Хем болгаш Ба-рыын-Хемчик кожууннарның девискээрлеринге ХК-ниң хем-чеглерин эрттиргениниң болгаш хүлээп алышкын пунктуларын тургусканының дугайында дың-надыгларны киригеннер. Чыылда пунктуларын Кызыл хоорайның, Тес-Хем болгаш Өвүр кожуун-нарның чагыргалары тургускан болгаш ажилдаарына белет-кээннер.

Кожууннарның хамааты кам-галалдарының удуртукчуларының шийтпирин езугаар шупту 29 хү-лээп алышкын пунктуларын, 35 чыылда пунктуларын тургускан. Бүгү-россияның хамааты камгалал талазы-биле белеткелдинге респу-бликага 372 кижини болгаш 78 санныг техниканы хаара туткан.

Снежана ШОЙЗАТ,
Тыва Республиканың
ХК болгаш ОБ агентилели-
ниң информация бөлүүнүн
начальниги.

«ШЫН» СОЛУННУҢ ХҮНҮ – ЧАА-ХӨЛ КОЖУУНДА

«Шын» солуннун кожуун-нарже үнүшкүннерин уламчылап, редакцияның ажилдакчылары октябрь 11-де Чаа-Хөл кожуунга сургакчылап четкеш, номчукчулар-биле ужуражып чугаалашкан. Республиканың девискээринде сөөлгү айларда Чаа-Хөл кожуун эң идепкейжи болуп, өг-бүлелериниң 40 ажыг хуузу «Шын» солунну чагыдып, бирги черде бүзүрелдиг чоруп турар.

Хемчеглер Чаа-Хөл суурнун Культура төвүнге чурттакчылар-биле ужуражылгадан эгелзэн. Аңаа «Шын» солуннун кол редактору Инна Дамба-Хуурак редакцияның ажил-чорудулгазында эгелзешкинер, чаартылгалар, төлөвилелдер болгаш келир үеде сорулгалар-биле таныштырып, чыылганнарның айтырыгларына харыылап, оларның-биле

Анай Ендан биле Нина Сат — хоочун чагыдыкчылар.

болгаш хоочун чагыдыкчыларының аразындан 3 өг-бүлеге 2014 чылдың бирги чартында

Школага чылыг хүлээшкин соонда суурнун төп кудумчузунда Культура төвүнүн тудуунга редакция ажилдакчылары доктааган. Ук тудугну эрткен чүс чылдың 79 чылда-ла эгелзэн. Ынчалза-даа ол янзы-бүрү чылдагааннар-биле төндүр туттумаан. Эрге-чагырга органнарының күженишкени-биле тудуг бо чылдың август айда катап эгелзэн. Амгы үеде мында «Еврострой» КХН-ниң ажилдакчылары оран-бажыңның бодун хевирлээри-биле тууйбуларны чыып, үндүрүп турар. «Дыңзыг сооктар дүшкү-жеге чедир ажилдаар бис» — деп, тудугжуларның бригадири чугаалаан.

Чамдык өг-бүлелерге солунну халас чагыдып бээр дээн сөзүн шынзыдары-биле редакция ажилдакчылары Кызыл-Даг суурнун почта салбырынга баргаш, суурнун хүндүлүг хамаатызы, бүгү назынында тудуг адырынга ажилдап чораан, янзы-бүрү күрүнө чергелиг шаңналдарның

Түлүш Маскировка «Шын» солунну чагыдып берген.

санал-онал солушкан. Оон аңгыда онзалап демдеглексэнивис чүүл — «Шын» солуннун Чаа-Хөл кожуунда чагыдыкчыларының, бижикчилериниң болгаш номчукчуларының республиканың чонунга «Шын» солунну — өг-бүлелерге, организация бүрүзүнге» деп кыйгырыын хуралга бадыйлааны биске канчаар-даа деңнел четпес үнелел болду.

«Шын» солуннун хүндүлел бижиктерин болгаш өөрүп четтиришкениниң бижиктерин, өртектиг белектерни Чаа-Хөл кожууннун чагырыкчызының хүлээлгезин күүседип турар Станислав Сарбаккайга, Булуң-Терек суурда почта эргелекчизи Айгуль Дажи-Навага, чагыдыкчылар: Анай Енданга, Нина Сатка, Эник Лакпаага, Кызыл-Дагның чагырыкчызы Азията Дагбага, Ак-Туруг суурда почта эргелекчизи Валентина Монгушка, чагыдыкчылар: Надежда Сатка, Сарыг Шадыпка, Борбак Хөлчүккө, Ира Хурагандаевнага, Чаа-Хөл суурда почта эргелекчизи Айлана Кыргыска, чагыдыкчылар: Хандынмаа Түлүшке, Розалия Түлүшке, Галина Кыргыска, Чечек Кыргыска, бижикчилер: Дегут Демчикке, Александр Чигденге тывыскан. Хуралдың төнчүзүнде Инна Дамба-Хуурак солуннун идепкейжи

чагыдылганы амы-хууда акшазы-биле деткимче кылдыр чагыдып бээр деп дыңнаткан. Оларның эгелзешкининге кожууннун чагырыкчызының социал политика талазы-биле оралакчызы Чодураа Кенден катчып, Ак-Туруг суурнун бир өг-бүлезинге солунну чагыдып бээрин хүлээнип алган.

Дараазында журналистер Чаа-Хөл суурнун Шулуу Чыргал-оолович Сат аттыг школага барган. Аңаа башкылар коллективи-биле ужуражып, чүгле солуннун ажил-ижиниң дугайында эвес, а өзүп оран салгалдарның кижизидилгезинге хамаарыштыр айтырыгларны сайгарып чугаалашкан. Школаның ажилдакчылары аалчыларга

Чаа-Хөл кожууннун төөгүзүнге тураскааткан музейни база өөреникчилериниң чонар-даштан бүдүрген кылыглары-биле каа-статтыг «чонар-даш өрээлин» сонуургаткан.

Александр Чигден — идепкейлиг бижикчи.

эдилекчизи, 74 харлыг хоочун Түлүш Сүүр-оолович Маскировка 2014 чылдың бирги чартында «Шын» солунну чагыдып берген.

Азияна ТАУ.

Чуруктарны Михаил НОРБУ тырттырган.

«ШЫН» СОЛУННУ — ӨГ-БҮЛЕЛЕРГЕ, Организация бүрүзүнге!

«Шын» солуннун Чаа-Хөл кожуунда чагыдыкчыларының, бижикчилериниң болгаш номчукчуларының кыйгыры

Тываның бүгү чону! «Шын» солун Тываның, тыва чонну төөгүзү-биле тудуш. Ооң арыннарында Тываның төөгүзүн болушкуннары балалбас кылдыр парлаттынган. «Шын» солун Тываның социал-экономиктиг, культурлуг болгаш ниитилел-политиктиг хөгжүлдизинге улуг уjur-дузалыг болган. Ооң арыннарында бистиң ада-өгбелеривис үжүк-бижитки өөренип ачораан. Бөгүн бис «Шын» солундан Тываның социал-экономика ниитилел-политиктиг болгаш культура амыдыралында чүү болтурарын, республика, кожуун болгаш суму чергелиг эрге-чагырга органнарында кандыг ажилдар чоруп турарын билип ап турар бис. Чаа-Хөл кожууннун чонунун, ооң шылгараңгай төлээлериниң салым-чолу «Шын» солун-биле сырый харылзаалыг. Чаа-Хөл кайгамчыктыг салым-чаяанныг оолдары «Чаа-Хөлдүн айдынында» деп тендии чараш ырның авторлары: чогаалчы Өлчей-оол Монгу биле композитор Солаан Базыр-оол ооң арыннарынга шүлүктөрүн ырларын парладып чорааны; Тываның эң шылгараңгай кижилериниң бирээзи, тыва дылды шинчилээринге улуг үлүүн кииргэ эртемден, баштайгы тыва профессор, филология эртемнерини доктору Шулуу Чыргал-оолович Сат «Шын» солунга ажилда турганы — аңаа херечи.

«Шынның» 88 чыл дургузунда үндүрүлгелеринден Чаа-Хөлдү эрткен төөгүзүнүн, ооң кижилериниң дугайында хөйүнү билип ап болур. Чаа-Хөлдүн төөгүзүн бөгүн «Шынның» арыннарында уламчылап, ону бистиң чаңгыс чер-чурттугларымыс Маадыр-оол Данзын, Дегут Демчик, Николай Танзын, Александр Чигден, Танза Чигден, Нина Эртине дээш, өскелер-даа бижип турар. Ынчанга кожууннун чурттакчылары «Шын» солуннун идепкейлиг бижикчилери, чагыдыкчылары болгаш номчукчулары бис. «Шын», хамыктың мурнунда, тыва чоннун солуну болганда, ооң утказы солун темалары янзы-бүрү, республиканың амыдыралын, ниитилел болушкуннары шупту талаларында чырыдарын күзеп турар бис.

Бөгүн Тываның кол солуну кожууннун чурттакчыларының өг-бүлелериниң 40 ажыг хуузу доктаамал чагыдып ап турар. Чаа-Хөлдүн чурттакчыларының өг-бүлелериниң 50 хуузу, кожууннун организация бүрүзү «Шын» солунну чагыдып алзын деп чонун кыйгырып турар бис.

Республиканың чамдык кожууннарында, сумуларында «Шын» солуннун чагыдылганы ындыг-ла кончуг хөй эвес дээрзин биле бис. Ынчанга «Шын» солунну — өг-бүлелерге, организация бүрүзүнге! деп кыйгырыгны салып тур бис. Солуннун идепкейлиг бижикчилери, чагыдыкчылары болгаш номчукчулары, почта ажилдакчыларында аңгыда республиканың хоорайларының, кожууннарының болгаш сумуларының чагырыкчылары, организацияларында удуртукчулары, «Шынның» чагыдылганын чорударына улуг идепкейлиг киржиңер. Тыва Республиканың Баштыңы — Чазарың Даргазының, республиканың Чазарың болгаш өске-даа удуртук бидик органнарының ажил-чорудулгазын «Шын» солунга чырыдып, оларның шиитпирлерин, доктаалдарын, айтышкыннарын парлап, тус чер органнары оларны амыдыралга боттандырып турар болганда, «Шын» удуртукчуларның ажилдаар столунун кырында доктаамал чыдар уjurлуг. А коллективтиң кежигүннери номчук дээш, «Шынның» база бир экзemplарын чагыдып бээр.

«Шын» солун — тыва улустун салгалдарының солуну. Улуг салгалдың бүдүрген ажил-херектери, кылган маадырлыг чоруктары «Шынның» арыннарында төөгүнүн херечизи бооп артып казанып анык салгалдың бөгүнгү ажил-херектери база даарта солуннун арыннарында бижиттинген төөгү апаар. Кырган-аваларыңа, кырган-ачаларыңа, хар-назыны улгаткан ада-иелериңерге «Шын» солунну чагыдып бериңер деп оларның ажы-төлүн кыйгырып тур бис.

Бистиң хоочуннарымыс — «Шын» солуннун эң идепкейлиг бижикчилери, номчукчулары болгаш чагыдыкчылары. Оларны чамдыктарының пенсия акшазы амыдыралының хергелелдерин чедишпес. Организацияларның, бүдүрүлгелериниң удуртукчулары коллективтериниң кежигүннерин хоочуннарже сагышты салып боттарының хоочуннарынга «Шын» солунну чагыдып берип, ачы-буянын көргүзеринче кыйгырдывыс.

«Шын» солун-биле үзүк чок харылзааны тудуп, ооң арыннарынга төрзэн кожуунунар, суурунар, ажил-херектеринер, чангыс чер-чурттугларыңар дугайында бижинер, солунну чагыдып алыңар номчуңар.

Бүгү Тываның чону! «Шын» солунну — өг-бүлелерге, организация бүрүзүнге! деп бистиң кыйгырывысты деткип, республиканың хоочун болгаш кол солуну хөйү-биле чагыдып алырыңар чалап тур бис.

«ШЫН» солуннун Чаа-Хөл кожуунда чагыдыкчыларының, бижикчилериниң болгаш номчукчуларының өмүнээзинде Н.М.Сат, С.М.Шадып, Б.М.Хөлчүк, И.Х.Седен, Н.Д.Сат, А.Б.Ендан, Э.С.Лакпаа, Х.Т.Чымба, Р.Ш.Түлүш, Г.А.Кыргыс, Д.М.Демчик, А.К.Чигден дээш, өске-даа хөй санныг номчукчулары.

ХОЮГ ҮННҮГ ХОМУЗУМНУ

Делегей чергелиг 2-ги хомус мөөрейинден

Евгений Сарыглар.

Эрткен субботада
Үндезин тыва куль-
тура төвүнге делегей
2-ги хомус мөөрейи
эрткен. Аңаа Тываның
аглыг хомусчуларындан
Башкортостанның, Ал-
Хакасияның болгаш
Кемерово хоорайлар-
бот-тывынгыр артистери
иен.

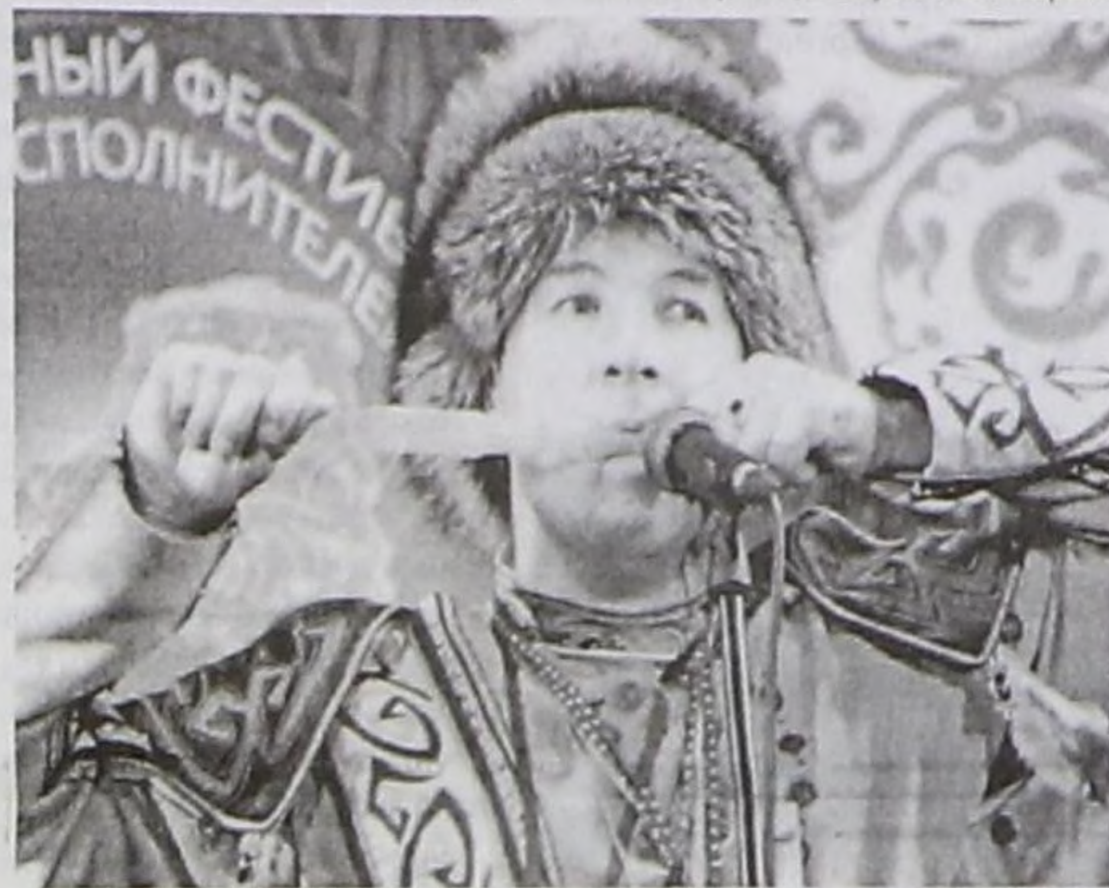
тегй чергелиг 1 дугаар хо-
рейи 2005 чылда Тывага
Аңаа үстүнде ады үнген
малышкы күрүнелерден
а, даштыкыдан Амери-
Данияның, Тайваньның
төлээлери киришкен.
ранчыг чүүл — аңаа дээ-
налды ТР-ниң культура-
алдарлыг ажылдакчызы
ндр Мөргүтеевич Салчак
алган. Бөгүн — ол фести-
нкурстун жюри кежигүнү.
телевилелдин чогаадып
ан эгелекчизи — Улусчу
лга төвүнүн килдис эрге-
ТР-ниң культуразының
ыг ажылдакчызы Зоя
Фестивальды ТР-ниң
а яамызы, Улусчу чогаа-
өвү, Национал музей —
емнежип организастан
айгы хүнде **«Авамның
чораан аялгазы»** деп
киниң таныштырылгазы,
стиваль-конкурс бодунуң
эглээз. Ооң автору
урология эртемнериниң
у, ТР-ниң эртеминиң
г ажылдакчызы Вален-
зюкей. Бо ном-дискини
а чырыкче үндүрген. Ол
өөмей, хомустун болгаш
иитизи-биле тыва аас
ның улуг мөгейикчизи,
өңнүү, япон эртемден
агаваның фестиваль-кон-
өңнеп келген белээ-дир.
алентина Юрьевнаның
алдарлыг хомусчулары,
олери-биле ужуражыл-
чурук каасталгалар-
дыр парлаан, оларның
ойнаан аялгаларын
н.

Дадагава-биле бис чээр-
чул бурунгаар-ла таныш
чылдарда харылзажып,
ыйжы, чогаадыкчы арга-
аны солчуп келдивис.
чараш, бедик шынар-
стиң төөгүвүсте туруп
ном-диск белек дээш
килимниң ханызындан
еттирдим. Онзалап дем-
чиг чүүл чүл дээрге,
де бижиткен аялгалар
алчы аялгалар-дыр, чү-
ында артист сценада
улар эвес, а бөдүүн
хомузунда ойнап орав,
дында чаш уругнуң-даа
куштун-даа үнү катый-
нген. Дадагава шыныг
алчызы-биле улам со-
агай» — деп, Валентина

эртемденнер, культура ажыл-
дакчылары, хомусчулар, масса-
лыг информация чепсектериниң
ажылдакчылары киришкен. Ада-
өгбелеривистиң ойнап чораан
хөгжүм херексели элээн үелер-
ниң дургузунда арай утгундуруп
бар чыткан, ам ооң үнүн, күжүн
катап диргизип, делегейге ал-
даржыдар дугайында айтырыгны
аңаа тургузуп, улуг сорулгалар-
ны тыва уран чүүлдүң мурнунга
салыр үе келген деп шийтпирни
аңаа үндүргөн. Россияның өске
күрүнелери-биле деңизэр болза,
бо талазы-биле ажил Тывада
арай кошкаан турган. Хомус —
өгбелеривистиң салгалдарынга
арттырып каан үнелеп четпес
эртинези-дир. Ону кажан-даа
чидирбейн, хомуска ойнаарын
уругларың уран чүүл школала-
рынга өөредип эгелээр ужурлуг

зының кылып кааны демир-хомузунга, ачазының өөреникчизи Сергей Кашлык-оолдун кылганы демир-хомузунга ойнааш, оларның ылгалын ол тайылбырлады. Шынап-ла, улуг мастерниц кылган хомузунун үнү хоюу-биле ылгалып турар де. Ынчалза-даа өөреникчизинин демир-хомузунун үнү дыңзыг, өткүт болгаш база-ла чараш-тыр.

Ниитизи-биле түңнөй чугаалаарга, бистиң тыва хомусчулар ойнай бээрге, ыры аялгазы дораан дыңналып келир, тааланчыл, чаражын чүү дээр. «Ховуга ужуражылга» деп оюн-баштак күүселдени (трио) бистиң хоочун артисттеривис: Надежда Куулар, Борис Монгуш, Татьяна Соржу олар дыка-ла бедик деңнелге ойнадылар. Өскүзэртен келген аалчыларның хомуска ойнаарын

Миндиягафур Зайнединов. Башкортостан.

бис. Ол талазы-биле дуржулгазы
улулг черлерден үлегер алыры
чугула дээрзин «төгерик столга»
чугаалашкан.

Мөөрөй сол-
лун болду. Аңаа
бистиң хүндүлүг
хоочуннарымыс-
даа, чаа өзүп
орар салгал-даа
киришти. Ты-
ваның Улустуң
чогаалчызы Чер-
лиг-оол Куулар-
ны маңаа онза-
лап демдеглевес
аражок. Төрээн
чурту, чону,
езу-чанчылдары
дээш сагыш-
сеткили дүвүрөп
чорувр бо баш-

кыыс хомуска тураскаадып, «Ынакшылдың хомузагы» деген чараш ырыны бижип каан. Ону көрүкчүлөр чылыы-биле хүлээп ап, баштайгы күүселдезин магадап дыңнадыыс. Черлиг-оол Чашкынмаевич боду мөөрейге кирип, ада-өгбелеринден, улуг улустан дыңнап, ойнап өөренип алган аялгаларын күүсетти.

Кара-кыс Идамчаповна Соржу – хөгжүм херекселдеринин алдар-аттыг ус-шевери Идамчап Хомушкунуң улуг уруу. «Адалар-ның уран чүүлүнүң төлөптиг ка-дагалакчызы» деп тускай шаң-налга ол төлөптиг болду. Түннел концертти манап ора, оон-биле чугаалаштырып, Анак

дыңнаарга, колдуу-ла янзы-бүрү
үннер, дааш-шимээн азы аң-мен,
куш үннери болгулаар-дыр. Ын-
чалза-даа үнүнүң күштүү-биле

Хакасиядан «Алас» ансамбли.

олар черле кайгамчык! Ылан-
гыя Башкортостандан келген
Миндиягафур Зайнединовту
көрүкчүлөр кайгал ханмаан. Хат-
шуурганның, диңмирээшкинниң
дааш-шимээни коргунчуу-биле,
дамырак сугларның агымы
чаптанчыг, тааланчыы-биле ооң
оюнундан дыңналып келир. Сце-
нага тааржырын канчаар.

«Экии, Тыва! Шагда-ла Тыва-же келиксеп, силер бүгүде-биле таныжып алыксап чордум. Бөгүн күзелим бүттү. Тыва — тоол ораны-дыр. Сураан дыңнап мага-дап чораан Тывамга ам ынакшып кагдым» — дээрге, көрүкчүлөр алгы-кышкылыг адыш часкап турдулар. Мөөрейге 1-ги чергенин

лауреады атты ол чаалап алды.

Башкортостандан культураның хоочуну **Дилара Рафикованың** аас чогаал бөлүү (шүптү хоочуннар) көрүкчүлөргө улут сонуургалын танцы-самы, ыры-шоору болгаш хомуска аялгалары-биле чаалап алгаш, **2-ги чергениң дипломантылары** болдулар. Бирги чергениң — **«Тыва кызы»** аас чогаал бөлүүндө. «Хоюннадыр бадырап хомус үнү тааланчыг» деп ырлавышаан хомустан Сайын-Херел Өлөй тускай шаңналды алды.

Хакасиядан уругларнын «Алас» ансамбли 3-кү чергенин дипломантылары болуп, 10 муң рубльди шаңналга алды. Тывадан Айлаңмаа Дамыраң янзы-бүрү хомустарга ойнааш, (чарты-хомус, ча-хомус, сөөк-хомус, демир-хомус...) 3-кү чергенин лауреады атты чаалап алды.

Тус-тус ойнакчылар аразында мөөрөйгө хоочун хомусчу **Долгар Оюн-Бартан** ылгалып үнгөш, 1-и чергениң дипломантызы; Москвадан аныяк эр **Аксентий Бескровный** 2-ги чергениң дипломантызы болду. **Дээди шаңнал — Гран-прини Тываның Улустуң хөөмейжизи Евгений Сарыглар** бүзүрелдини-биле чаалап алды. Аялгалар-даа ойнап турда, янзы-бүрү үннер-даа үндүрүп, хомус-биле сыгыртып-хөөмейлеп, ырлап турда-даа, аңаа быражыр кижжи чок-тур!

Шынап-ла, боду хензиг, бичии-даа бол, чүректерни чалгынналдырыптар хомузу-вус үнү чараш-ла-дыр. Аңаа ойнаарының аянының янзы-лары-даа эмгежок-тур дээрзин мөөрейге хомусчуларывыс бадыйкады. Хомус үнү моон соңгаар езулуг чоргааралы-

выс, сценадан дүшпөс хөгжүм
херекселдериниң бирээзи
болуп, харын-даа өг-бүлө
бүрүзүңгө ойнаарын чаң-
чыл болдурарын чедип алыр
ужурлуг бис. Ону бичи чаш-
тарывыс фортепианога азы
дошпалуурга ойнааксаар дег
база-ла ойнааксаар апаар кыл-
дыр уруглар школаларыңа
өөредилге программазынче
киирери чугула. Ынчан хомус-
ка тыа аялгалар делегейни
дескиндир чаңгыланы бээр
ийик. А хомузувус ыңдыг
бедик алдар-атка ылап-ла
төлөпти!

Светлана БАЛЧЫР.
Василий БАЛЧИЙ-ООЛДУҢ
тырттырган чуруктары.

СЕРГЕЙ АСТАХОВТУҢ ДУГАЙЫНДА САКТЫЫШКЫНЫ

Бо чылдың август 31-де «Шын» солунга корреспондент А.Тюлюштуң «Археолог — солун мергежил» деп материалында археолог эртемден Сергей Никитич Астаховтуң дугайында бижээнин улуг сонургал-биле номчудум. Ол чоокта чаа 80 харлаан, назыны улгады-даа берген болза, Би-Хемниң Аржаан базырынга чорааш, «Хааннар шынаазының» казыышкыннарындан археологтарга болгаш студентилерге үр чылдарда чедип алган бедик арга-дуржулгазын, сүмелерин оларга дамчыткан.

Ук материалды кол-ла сонургай бергеним чылдагааны археолог эртемден Сергей Никитич Астаховтуң отрядында 1965-1970 чылдарда Саян-Тыва археология экспедициясынга ажилдап турган мен.

Саян-Тыва археология экспедициясының тургустунганының

ович Грач томуйлаткан. Экспедицияга нитиизи-биле 6 аңгы отрядтар ажилдап турган. А 3-кү отрядты төөгү эртемнериниң кандидады Сергей Никитич Астахов удурткан. Бо отрядтың кол-ла сорулгазы — палеолит, неолит үезинде суг адаанга баар черлерге кижилер чурттап чораанын тодарадыр шинчилел ажилдарын кылыры.

Сергей Астаховтуң удуртканы 3-кү отрядында аңгы-аңгы чылдарда 4 тыва оолдар ажилдап келген бис. Хеймер-оол Артына, Шофер-оол Чүлдүм, Владимир Монгуш олар. Владимир Тораштаевич Монгуш Чаа-Хөл ортумак школазын дооскан соонда Ленинградтың күрүнэ университетиниң төөгү факультетиниң археология салбырын дооскаш, төрөөн чуртунга келгеш, Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге ажилдай бергеш, палеолит,

деневис Александр Данилович Грач аарааш чок болурга, оон ажил-херээн уламчылап, хөй чылдарда ажилдады. Сергей Никитич ажил-ишчи амыдыралының хөй кезин Тыва-биле холбаштырган. Ол төөгү эртемнериниң доктору деп бедик адын база Тываның төөгүзүнүн даш вегиниң темазына камгалап алган. Тыва чоннуң эрткен оруун, төөгүзүн шинчилээр эртем ажилдарына оон кириген үлүг-хуузу канчаар-даа аажок улуг, ынчангаш аңаа Тываның эртеминиң алдарлыг ажилдачызы атты тыпсырынга төлептиг эртемденнериниң бирээзи деп бодаар мен. Ол кончуг биче сеткилдиг, бодунуң ажилдачыларына хумагалыг, оларның билбес чүүлдерин херек кырында көргүскеш, айтып бээр чаңылдыг. А бистерге, школачыларга, даш вектиң төөгүзүн хандыр өөредип, Тываның девискээринде ындыг турлаглар кайда барын база ол черлерни кым деп археолог, эртемденнер ажилдап тыпканын үргүлчү чугаалай бээр кижилер. Ол — ынчан хып дээр аныяк 40 ажыг харлыг төөгү эртемнериниң кандидады.

Башкым меңээ кончуг ынак, бичии хостуг-ла үезинде археология эртемниң төөгүзүн, оон канчап тыывылганын, ССРЭ-ниң девискээринде даш век үезинде чурттап чораан кижилерниң улуг турлагларын кым деп эртемденнер шинчилээнин бирден-бирээ чокка тайылбырлаар.

Эң ылаңгыя ажилывыс аайы-биле кылыр ужурлуг чүүлдерге кончуг тодарагы-биле сайгарылганы кылыр. Даш векте чурттап чораан кижилер кыштың соогунда, чайның изинде хемнерниң кандыг ыжык, суг албас черлеринге турумчуп, турлагларын кылып ап чораанын биске кончуг эки тайылбырлаан.

А бистер боттарывыстың

талавыстан эртемденниң теория кырында сүмелерин херек кырында боттандырып, даш вектиң кижилериниң турлаг-хо-

июль болгаш август айының чедир ажилдадып турган. Стун 15-те — Археологтар нде Саян-Тыва археолог

Тураскаалдыг черлерни көдүрүлген суг хөмө алган. (Хемниң Улуг-Хемче кирген аксы).

наштарын, даштан кылып ап турган чепсек-херекселерин хемнер унундан, даглар кырындан тып, озалааш чурттаарына кончуг таарымчалыг болгу дег черлерни дилеп турган бис. Эң ылаңгыя Демир-Сугдан, Куйлуг-Хемден, Ортаа-Хемден, Бидилигден, Хемчиктиң Шаңчы аксындан болгаш Шом-Шумдан даш векте чурттап чораан өгбелеривистиң турлагларын тыптывыс.

Эң-не баштай Улуг-Хемниң Баян-Колдан куду амгы Саян-Шушенск ГЭС-тиң турар черинге чедир, Хемчик хемниң Суг-Аксындан эгелээш, Улуг-Хемче кирген аксынга чедир шинчилел ажилдарын чоруткан бис. Үстүнде адаан черлеримниң шинчилел ажилдарын кылырынга 5 сезон негеттинген. Археологтарның бир сезону дээр-ле апрель айдан эгелээш, сентябрь айга чедер. Өске үези, олар тып алган чүүлдерин, казып алган экспонаттарын Ленинград хоорайга баргаш, сайгарып, өөренип көөрүңгө үнер. Археологтар бистерни, школачыларны, июнь,

педицияның шупту отрядта ажилдакчылары, археолог чаңгыс черге чыгып келгү хунну демдегеп, найыр-эрттирип, чайгы үеде к ажилдарывыстың түңнел үндүргөш, ийи-үш хон школаарывысче тарап турган бис.

Ол үеде бичии школачылар, кыстар төрөөн чертиң төөгүлүг черлерин ш лежи, бичии-даа болза, үлүг-хууусту киригенивисти бээр хөй чылдар эрткенни угаап-билип олар бис. Ын ол үеде Саян-Тыва археология экспедициясынга кады ач чораан амгы үеде кайы тарында ак хыраа дүңгү эш-өөрүмге силерниң сол таварыштыр оларга кадыкка бүгү-ле чүүлдерге экинчи олар оруунар ак-ла болунар күзеп каайн.

Владимир ЧАДАМ
1965-1970 чылдарда Саян-Тыва археология экспедициясының улуг лаборанты
Авторнуң тырттырган чуртунда

Куйлуг-Хемниң бир куйу.

кол сорулгазы Саян-Шушенск ГЭС-ти тудары-биле дорт холбаалыг.

Археология экспедициясының даргазынга Тываның төөгүзүн кончуг эки билер эртемден, төөгү эртемнериниң кандидады Александр Дани-

неолит үелерин шинчилеп, эртем чадазын чедип алыр деп тургаш, бистен эрте чарлып чорутканы кончуг хомуданчыг.

Бистиң отрядывыстың удуртукчузу Сергей Никитич Астахов Саян-Тыва археология экспедициясының даргазы, улуг эртем-

«Саглаңна-ла, арга-арыг»

Школалар арга-арыг бөлгүмнерин катап тургузар ажилды республиканың Арга-арыг ажил-агыйының күрүнэ комитеди 2011 чылда, КНО-нуң Кол ассамблеясының ону Делегейниң арга-арыг чылы кылдыр чарлаанының соонда эгелээн.

Ол-ла чылын школалар арга-арыг бөлгүмнериниң баштайгы следу Кызылга болган, аңаа түңнелдерни үндүрген болгаш уругларның чаа шимчээшкининиң сайзыраарының оруктарын тодарткан.

Амгы үеде арга-арыг бөлгүмнери 10 школаларда иденкейлиг ажилдап турар, оларны республиканың арга-арыг ажил-агыйының күрүнениң казна албан черлериниң чанында тургускан болгаш 12 хардан өрү назылыг 300 оолдарны болгаш кыстарны каттыштырып турар. «Саглаңна-ла, арга-арыг» деп республика чергелиг акцияга кирип, бичии арга-арыг даамалдары төрөөн чериниң аң-меңин, өзүм үнүштерин өөренип, арга-арыгны ажаап-тежээриниң аргаларын шигээди ап, өрттүң айылдыг үезинде улуг кижилер-биле кады арга-арыгга хыналдаларны чору-

дуп турар. Оон аңгыда школалар арга-арыг бөлгүмнериниң кежигүннери чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарына кирип, тайылбыр ажилын чаңгысклассчыларның болгаш чурттакчыларның ортузунга чорудуп турар.

Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының күрүнэ комитетиниң даргазының оралакчызы Шеңне Намзынның чугаалап турары-биле алырга, школалар арга-арыг бөлгүмнериниң шимчээшкини чүгле сан талазы-биле эвес, шынар талазы-биле база өзер. Өөреникчилерниң сонургалы улам ханы уткалыг болуп бар чыдар, оларның билиг-мергежили база өзүп турар. Экологтуг кижизидилге-биле чергелештир төрөөн бойдуска ынак болурунга база өөредип, келир үедеги мергежилди шилип алырынга дузалажып турар бис. Чижээ, Чааты ортумак школазының ийи доозукчузу Сибириниң Красноярскиде күрүнениң технологтуг университетиниң «арга-арыг ажил-агыйының инженерии» мергежилде өөренип турар, бир кижилер Дивногорскиниң арга-арыг ажил-агый техникумунче кирип алган.

Бистиң корр.

Бойдуска ынакшыл-биле

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының чылынга дүүштүр Россияның Бойдус яамызы парлалга болгаш Интернет үндүрүлгелериниң журналистериниң болгаш фотожурналистериниң аразына эң эки чүүл болгаш фото-чурук дээш «Бойдус-биле аяннажылга» деп мөөрейин чарлаан.

Хөй-ниитиниң кичээнгеийн кижиле бойдустуң аразында харылзаазының айтырылганынче, курлавыр камгалалынче, бойдустуң янзы-бүрү талаларын хумагалаарынче хаара тудар, а ол ышкаш ол айтырылганы чырыдып турар журналистерни болгаш фотокорреспондентилерни деткиир сорулга-биле мөөрейин чарлаан.

Мөөрейге Россия Федерациясының девискээринде бүрүткеттинген төп болгаш регион парлалга үндүрүлгелериниң база Интернет үндүрүлгелериниң журналистери, фотокорреспондентилери, фотографтары, а ол ышкаш чамдык чүүлдериниң авторлары (автолар коллективтери) кирип болур. Ажилдарны кириериниң хуусаазы: 2013 чылдың октябрь 1-ден 2013 чылдың ноябрь 10-га чедир.

Мөөрейни алды номинацияга чарлаан: «Тоолзуг оран» — бойдустуң ховар

болгаш кайгамчык кезээ;

«Ис баспаан Россия» — картада ч берге черлер;

«Россияның ногаан эзимнери» — т лавыр камгалалына иди болур чаа дыышкыннар;

«Ужуражып көрээлем» — кижиниң гаш бойдустуң харылзаазының чогу үлегерин көргүзери;

«Туристтиң кокпазы-биле» — марш төөгүлөр, сагыш-сеткил.

Мөөрейниң тилекчилерин шаңгының езулалы 2013 чылдың декабрь 4-ке чедир Бүгү-россияның долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы IV съездизиниң үезинде болур. Шаңга төлептиг болган төп болгаш үндүрүлгелериниң база Интернет дүрүлгелериниң журналистери фотокорреспондентилеринге, фототарга, а ол ышкаш авторларга (автор коллективтеринге) дипломнарны бо тураскаал демдектерни тыпсыр.

Мөөрей дугайында тодарагы Россияның Бойдус яамызының www.biodiversity.gov.ru деп албан-езуунуң сайтына парлаан. Немелде медээлер алыр konkurs@cbi-mpr.ru деп электрон адресче кирип болур.

V БҮГҮ-РОССИЯ ФЕСТИВАЛЫНЫҢ КУБОГУ – ТЫВАДА

Студентилер аразында спорт сайзырадыры-биле Россияның Эртем болгаш спорт аразында студентилер аразында эвилелиниң федерациязы бо чылын бешки Бүгү-Россия фестивалын Тывада Ростов хоорайга сентябрь 30-ден октябрь 3-чедир эрттирген.

Ян Ондар тренери Хеймер-оол Ондар-биле.

Монгуш, Меңги Анатолев-күш-культура болгаш экономика, география, математика, көдээ ажил-агый факкультетинин студентилери-валыга экономика факкультетинин студентизи Айдыс самбо хүрешке 68 кил мөгелер аразында 1-ги күрүлүг ээлеп, эштеринде талазы-биле 3-кү күрүлүг болган. Уруглар география факкультетинин студентизи Алена Идам 48 кил мөгелер аразында 1-ги күрүлүг болган. Күш-культура спорт факкультетинин студентизи Чаяна Сүрүн бодунун 3-кү күрүлүг дээш хүреш-черни алган.

2-ги фестивалга спорттун хөй хевиринге 2-ги черни, 2011 чылда база 2-ги черни, 2012 чылда ол-ла хевирге 1-ги черни база бо 2013 чылда ийи удаа бирги черни алган.

ТКУ-нун удуртулгазы үе-шаанда сагыш човангыры-биле студентилерни деткээнинден бистиң студентилеривис Россия, Европа, делегей чергелиг маргылдааларга 2010 чылдан эгелеп бирги черни ап эгелээн. 2010 чылда сумо хүрешке Начын Монгуш 1 дугаар Бүгү-делегей оюннарының тиилекчизи болган, 2011 чылда хостуг хүрешке Хүреш-оол Дондук-оол – 1 дугаар аныяктар аразында делегей кубогунун тиилекчизи, 2011

чылда самбо хүрешке Айдын Монгуш Европаның чемпион-дынга 1-ги черни алган. Ол-ла чылын сумо хүрешке Европаның бирги чери дээш маргылдаага тиилекчи болган. База ол чылын ТКУ-нун студентилери Россияның чемпионды болгаш бирги чери дээш маргылдааларга 1-ги болгаш шаңналдыг черлерни алганнар. 2011-2012 чылдарда күш-культура болгаш спорт факкультетинин студентизи Альберт Монгуш – самбо хүрешке Европаның ийи дакпыр чемпиону база 2013 чылда 3-кү черге төлөтпиг болган. Саян Ондар бо чылын Россияның бирги чери дээш маргылдаага тренер башкызы Хеймер-оол Ондарның удуртулгазы-биле эки белеткелдиг киришкеш, 74 кил мөгелер аразында кайгамчык чараш хүрешти көргүскеш, бирги черни чаалап алган. Октябрының 10-12 үезинде Грецияның Солони хоорайында самбо хүрешке аныяктар аразында делегейинин бирги чери дээш маргылдаага ТКУ-нун студентизи Саян Ондар 70 кил деңзиг мөгелер аразында кончуг чараш хүрешти көргүзүп, бирги черге төлөтпиг болган. Саян Ондарның чедиш-кини дээрже бүгү тыва чоннун, ТКУ-нун, оон тренер башкыларының чедиш-кини-дир. Аныяк мөгеге ам-даа ак орукту, улуг чедиш-киннерни тыва чоннун мурнундан күзеп, йөрээп тур бис.

Алексей ЧАМБАЛ-ООЛ.

ПРОВЕРЬТЕ ПРАВИЛЬНОСТЬ ОФОРМЛЕНИЯ АБОНЕМЕНТА !

На абонементе должен быть проставлен оттиск контрольно-кассовой машины. При оформлении (переадресовки) подписки без контрольно-кассовой машины на абонементе проставляется оттиск календарного штампа почтового отделения. В этом случае абонемент выдается подписчику с квитанцией об оплате стоимости подписки (переадресовки).
Всю моральную и материальную ответственность за нарушение условий подписки и качество полиграфического исполнения несут издательства и редакции периодических изданий.

Линия строка

Для оформления подписки на газету или журнал, а также для переадресовки издания бланк абонемента с доставочной карточкой заполняется подписчиком чернилами, разборчиво без оговорок, в соответствии с условиями, изложенными в каталогах.

Заполнение месячных клеток при переадресовании издания, а также клетки "ПВ-МЕСТО" производится почтовыми работниками.

ИЗВЕЩЕНИЯ

В администрацию муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» поступило заявление от гражданина **Кунзук Адар-оол Калдар-ооловича** о предоставлении в аренду земельного участка из земель сельскохозяйственного назначения с общей площадью 23997,00 кв.м., расположенного по адресу: Республика Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Бай-Тал, м. Шындазын для ведения личного подсобного хозяйства.

В рамках действующего законодательства администрация муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» в течение 30 дней со дня опубликования данной информации принимает письменные возражения по данному заявлению по адресу: Республика Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Тээли, ул. Комсомольская, д. 19, каб. №222.

Начальник отдела экономики администрации
Бай-Тайгинского кожууна Чанзан А.С.

В администрацию муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» поступило заявление от гражданина **Саая Менги Данововича** о предоставлении в аренду земельного участка из земель населенных пунктов с общей площадью 662,00 кв.м. расположенного по адресу: Республика Тыва, Бай-Тайгинский район, с. Бай-Тал, ул. Дружбы, д. 3 «а» для ведения личного подсобного хозяйства.

В рамках действующего законодательства администрация муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» в течение 30 дней со дня опубликования данной информации принимает письменные возражения по данному заявлению по адресу: Республика Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Тээли, ул. Комсомольская, д. 19, каб. №222.

Начальник отдела экономики администрации
Бай-Тайгинского кожууна Чанзан А.С.

В администрацию муниципального района «Барун-Хемчикский кожуун Республики Тыва» поступило заявление от гражданки Российской Федерации **Ооржак Шенне Шалыжыковны** о предоставлении в аренду сроком на 49 лет земельного участка из земель сельскохозяйственного назначения для использования под пастбище, общая площадь земельного участка 995568 кв.м, находящегося по адресу: Республика Тыва, Барун-Хемчикский район, с. Ак, в местечке «Устуу-Ак-Ой-Аксы».

В рамках действующего законодательства администрация муниципального района «Барун-Хемчикский кожуун Республики Тыва» в течение 30 дней со дня опубликования извещения принимает письменные заявления и возражения по данному заявлению по адресу: Барун-Хемчикский кожуун, с. Кызыл-Мажалык, ул. Чадамба, д.20, 2 этаж, каб. экономики».

Вед.специалист по земельным и имущественным
отношениям Саая Д.Д.

В администрацию муниципального района «Барун-Хемчикский кожуун Республики Тыва» поступило заявление от гражданина Российской Федерации **Монгуш Кежик Валерьевича** о предоставлении в аренду сроком на 3 года земельного участка из земель населенных пунктов для производственной деятельности, общая площадь земельного участка 10000 кв.м, (площадь ориентировочная, уточняется по материалам межевания) находящегося по адресу: Республика Тыва, Барун-Хемчикский район, с. Шекпээр, ул.Монгуш Шет, б/н.

В рамках действующего законодательства администрация муниципального района «Барун-Хемчикский кожуун Республики Тыва» в течение 30 дней со дня опубликования извещения принимает письменные заявления и возражения по данному заявлению по адресу: Барун-Хемчикский кожуун, с. Кызыл-Мажалык, ул. Чадамба, д.20, 2 этаж, каб. экономики».

Вед.специалист по земельным и имущественным
отношениям Саая Д.Д.

Федеральное государственное унитарное предприятие "ПОЧТА РОССИИ"

Ф СП - 1

Бланк заказа периодических изданий

АБОНЕМЕНТ
«ШЫН»На газету
журнал

(индекс издания)

Количество
комплектов

На 20 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куда

(почтовый индекс)

(адрес)

Линия отреза

пв	место	литер
----	-------	-------

ДОСТАВОЧНАЯ
КАРТОЧКА

(индекс издания)

На газету
журнал

«ШЫН»

(наименование издания)

Стои- мость	подписки	руб.	коп.	Кол-во комп- лектов
	каталожная	руб.	коп.	
	переадресовки	руб.	коп.	

На 20 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

			город
			село
			область
			район
			улица
			дом
			корпус
			квартира

Фамилия И.О.

Кызыл хоорайның эмчи училищезин 2005 чылда дооскан
Аизана Сергеевна СЕНДАЖЫНЫҢ адынга тывыскан СБ
4819269 дипломун читкенин барымдаалааш, ону күш чок
деп санаар.

Меховая королева

22.10. с 9-18 ч. в ДК им. Марка
Оюна г. Туран.
23, 24 и 25.10 с 9-18 ч. в ДК им.
Сагды г. Ак-Довурак.
26 и 27.10 с 9-18 ч. в ДК им.
Олега Намдараа п. Кызыл-
Мажалык.

ЯРМАРКА МЕХОВЫХ ИЗДЕЛИЙ

Нутрия, норка, мутон Пуховики, головные уборы

Огромный выбор осенних курточек от производителя!

РАССРОЧКА И КРЕДИТ

от 300 руб. в день. Контакт: 1220 от 12.01.03

ДАПСЫ ХЕМИМ

Бедик, бедик меңгилерден
Даштыг-даштыг дамырактар
Кылаң-кылаң агып чыдар
Кызыы черде хемчигеш бар.

Аржаан суглуг, арыг суглуг
Алаш хемим адыры сен.

Аргазында, эзиминде
Аңнар-меңнер согаалашкан,
Айлыг, бестиг, үргенелиг
Авам чурту хемчигежим.

Талдар үнген, пөштер үнген,
Таар ойттуг Дапсы хемим.

Унун дургаар шөйлүп баткан
Узун, узун хыйыгларлыг,
Улус-чону малын малдаан,
Уяранчыг ырын ырлаан.

Айга, хүнге чайынналып,
Ак-ла, ак-ла, Дапсы хемим.

Бойдузувус чаяп кааны
Борбак арыг — болчаг чери.
Адырыктар аразында
Амыраамның болчаан чери.

Ынакшылдың төнмес ырын
Ырла-ла, ырла-ла, Дапсы хемим.

Бай-Тайга кожуун,
Кара-Хөл сумузу.

Күш-ажылдың хоочуну,
Тыва Республиканың алдарлыг
ажылдакчызы, Россияның тудуг
болгаш коммунал ажил-агы-
йының хүндүлүг ажилдакчызы,
Тыва Республиканың Чазааның
Даргазының оралакчызын-
га, тудуг болгаш коммунал
ажыл-агый сайыдынга ажил-
дап чораан, өг-бүлезинин,
төрелдеринин болгаш чоок ки-
жилеринин быжыг чөлөнгиини,
идегелдиг сүмелекчизи

**Виктор Александрович
МОНГУШ**

үргүлчүлелдиг аар араанының
соонда 67 харлыында чырык
өртөмчөйдөн чарлып чоруткан.
Бистиң бо чидиристиниң
дугайында ооң эш-өөрүнге,
чоок кижилеринге, ырак-чоок
төрелдеринге дамчытпышаан,
чарлыышкынның езулалы бо
чылдың октябрь 18-те 12.00

шакта Кызыл хоорай, Кы-
нин кудумчузу, 14, кв. 26
адреске болурун дыңнатты
Харылзажыр телефон
6-42-76, 8-913-355-18-98.

**В.А. Монгуштуң өө-
ишти, чоок кижиле**

Тыва Республиканың Баштыңы болгаш республиканың Ча-
тудуг адырының хоочуну, республиканың көскү күрүне ажил-
чызы, Россияның чуртталга-коммунал ажил-агыйының хүндү
ажылдакчызы, Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы

**Виктор Александрович
МОНГУШТУҢ**

элекке мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалын тө-
болгаш чоок кижилеринге илергейлеп тур.

Виктор Александрович—эрткен чүс чылдың ийиги чарты-
боттарының ажил-чорудулгазы-биле республиканың турум сай-
ралын боттандырып келген бистиң чаңгыс чер-чурттугларының
төлөптүг төлээзи-дир.

Эртем-билиинин болгаш күзел-чүткүлүнүн аайы-биле ол ту-
жу кижиге, 40 ажыг чылдарның дургузунда Тываның бурунгу че-
чаартырынга болгаш эде тургузарынга бараан болуп келген.
Бодунуң күш-ажылчы базымын «Тыва даг-дүгү» тудуг эр-
линиң бызаңчызындан эгелээш, ол ажил-албанның бүгү эр-
рын эртир депшип келген. Дыка хөй тудуг каттыжышкыны-
ның болгаш трестеринин мастери, проравы, участок началь-
кол инженери, «Тыва-хамааты-тудуг» трестин эргелекчизи бо-
ажылдаан. Республиканың хоорайларында болгаш суурларында
социал уjur-дузалыг объектилер ооң идепкейлиг кижиле-
биле төлөвилеттинген болгаш туттунган.

1992 чылдан 1997 чылга чедир Виктор Александрович рес-
публиканың тудуг, архитектура болгаш чуртталга-коммунал ажы-
агый сайыдынга, Тываның Чазааның Даргазының оралакчызы
ажылдаан. Тудуг адырын ооң эң нарын үелеринде удуртуп ту-
гаш, тудугнуң мурнуку чылдарда мөөңнеттинген күчүзүн камга-
арттырып алып дээш бүгү чүүлдерни кылып келген.

тел: 8-906-997-3030

Ге проф

- Межевание и схемы расположения земельного участка
- Проекты жилых домов
- Топографические съемки земельных участков
- Градостроительный план земельного участка (ГПЗУ)
- Разбивка геодезических точек на местности (вынос на местность)
- Генеральные планы поселений

г.Кызыл ул.Дружба д.74 "а", этаж 2
ул.Тувинских добровольцев, д.1/1, этаж 2

Чиигелде көргүзөр

ТР-ниң «Техниктиг четчелээшкин бюрзу» хуу чуртталга бажынын тудар хамаатыларга техник планнар белеткээрине 30 хуу чиигелдени 2013 чылдың октябрь 15-тен ноябрь 10-га чедир көргүзери акциязын эрттирерин чурттакчыларга дыңнадып тур. Айтырыг салыр телефон: 3-44-65.

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың
Информатизация болгаш харылзаа
яамызы.

Кол редактор
И.М. ДАМБА-ХУУРАК.

Индекс 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

кол редактор—2-01-35,
редакторнун дузалакчызы — 2-30-69, редакторнун оралакчызы —
2-19-87, бухгалтерия — 2-18-10.

КИЛДИСТЕР: Нийтилел-политиктиг килдиси—2-17-91, 2-17-05.
Экономика килдизи — 2-40-77. Социал камгалал болгаш хөй-ниити
амыдырал килдизи — 2-03-88. Очулга килдизи — 2-03-87. Реклама,
чарлал килдизи — 2-18-10, сот.тел.: 8-923-383-78-88. Тел/факс (394-
22) 2-30-69.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 6839. Чагыг 121. Номери парлагже дужаганы: график
езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Расч. счет № 40603810900004000277 Корр.сч.т № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001

ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникация-
адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика тал-
биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүрүткээн. Херекче-
дугаары — ПИ № ТУ17-00068. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлааттыг материалдарның авторларының бодалдары редакция-
туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыг саннары болгаш өске-даа факты-
дыңнадылары дээш авторлар боттары харыылаар.